

Södertörn högskola

Kurs i Schack som pedagogiskt verktyg 7,5 poäng

Termin 2016 -2017

Jamileh Sarkeshik

Att spela schack med sexåringar i förskoleklass

Innehåll

Bakgrund	3
Syfte.....	4
Metod.....	4
Resultat och diskussion	5
Referens:	9
Anteckningar:	10

Bakgrund

Det finns idag ett växande intresse för att använda schack som pedagogiskt verktyg i skolan. Runtom Sverige finns det idag cirka 400 skolor som bildat schackklubbar och bedriver schackundervisning inom ramen för skola och fritidsverksamhet. Anledningen till detta är att många studier visar dels att schack effektivt tränar koncentrationsförmågan och det logiska tänkandet, dels att detta spel utvecklar barnen socialt, eftersom alla kan vara med och spela. Därmed upptäcker fler och fler pedagoger fördelarna med schack när det införs i skolan. *(kompendiet Från Krigsövning till folkkär hjärngympa, Jesper Hall, SVD 16 maj, 2014)*

Efter en forskningsöversikt har Gobet & Campitelli (2006) konstaterat att på en måttlig förväntansnivå finns det vinster med schack, nämligen att man förbättrar koncentrationsförmågan, man lär sig förlora, man ökar sin självkänsla genom att lära sig mer vilket kan leda till ett ökat intresse och en mer positiv inställning för skolan. *(kompendiet Schack i skolan - kortfattad forskningsöversikt, Lars Holmstrand, Växjö 2016-08-30).*

Jag jobbar som förskollärare i en grundskola i Stockholm. För några år sedan fick jag och några av mina kollegor delta i en kurs som *Sveriges Schackförbund* hade anordnat. Syftet med kursen var att vi pedagoger skulle använda schack som pedagogiskt verktyg i våra skolor. Efter kursens genomgång bildade vi en schackklubb på vår skola. Vi fick gratis undervisningsmaterial av förbundet och började lära våra elever att spela schack. Vi fick bra respons både från eleverna och från föräldrarna. Men nu efter några år är jag den enda i vår skola som har behållit intresset och engagemanget för schack.

Under det här läsåret jobbar jag i en stor förskoleklass som är indelad i fyra grupper med 13 eller 14 elever i varje grupp. Jag har schackundervisning för alla grupper på eftermiddagar mellan 15.30 och 16.30 fyra dagar i veckan. På det viset spelar varje grupp schack en gång i veckan.

Förskoleklassåret är ett förberedande år och fungerar som en bro mellan förskolan och skolan. Förutom träningen i språklig medvetenhet och grundläggande matematik, syftar förskoleklasspedagogiken till att träna elevers sociala färdigheter såsom att fungera i grupp, att samverka med andra, att bygga upp positiva relationer med andra kamrater, att vänta på sin tur, att ta hänsyn till andra, att ge plats till andra men också ta plats i gruppen osv. Vidare ska det pedagogiska arbetet bidra till att öka elevernas självförtroende, att ge dem stöd och verktyg att hitta lösningar på sina problem samt att skapa lärmiljöer där de kan träna sin koncentration och uthållighet.

Läroplanen betonar vikten av att eleverna utvecklar ett förhållningssätt som främjar entreprenörskap, det vill säga vikten av att elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende stimuleras och att eleverna uppmuntras att vilja pröva egna idéer och lösa problem.

Det finns stora möjligheter för pedagogerna i en förskoleklass att integrera olika ämnen och att skapa förutsättningarna såsom stimulerande miljöer där elever genom lek, spel och skapandeverksamhet erövrar kunskaper och tränar färdigheter.

"I förskoleklassen är möjligheterna stora att som lärare gå in med en helhetssyn på lärande och integrera olika ämnen på ett kreativt och lustfyllt sätt." (Läroplan för förskoleklass)

Syfte

Utifrån denna bakgrund vill jag undersöka hur min schackundervisning påverkar sexåringarna i min klass.

Frågeställning:

Hur schackspelandet påverkar mina förskoleklasselävers glädje, självförtroende och koncentration?

Metod

Jag har valt att intervjua eleverna två gånger, en gång i början av verksamheten (baslinjen d.v.s. tillfället 1 eller T₁) och en annan gång efter 10 veckors undervisning (tillfället 2 eller T₂). 16 elever har intervjuats, 7 flickor och 9 pojkar

Jag har använt mig av följande frågor som jag låtit eleverna svara på muntligt och/ eller genom att ringa in en bland tre figurer: ledsen, neutral, glad.

- 1- Tycker du om att lära dig att spela schack?
- 2- Hur känner du dig när du spelar schack?
- 3- Är det svårt att spela schack?
- 4- Tror du att du kommer att spela schack hemma, på fritids, utanför skolan?

När jag gjorde min plan för mitt projektarbete insåg jag att jag inte kunde ha schackundervisning med alla grupper. Jag behövde 10 tillfällen för varje grupp vilket skulle ta 10 veckor om jag skulle spela med alla. Därför bestämde jag att spela med bara två grupper två gånger under veckan.

Jag har berättat kortfattat och enkelt historien om schack (har använt mig av Jesper Halls bok Schackma Gandhi), har visat och presenterat schackbrädet, uppmärksammat barnen på schackbrädets mönster, vi har räknat antalet rader, kolumner och rutor på schackbrädet. Vidare har jag visat demonstrationsbrädet och jämfört det med vanligt schackbräde och jämfört även demonstrationspjäserna med de vanliga pjäserna. Jag har i stort sätt använt samma koncept som jag och mina kollegor fick i form av instruktionspärmar när vi gick på kursen "*schack i skolan*". Jag började med att visa och presentera kungen och berättat om dess värde och hur den flyttar, och sedan fortsatt med andra pjäser. Men jag har tagit en lugnare takt och stannat längre tid vid varje lektion för att vara säker på att alla har förstått det.

Vi har även spelat "*fyra i rad*" vilket i och för sig inte har någonting med schackspel att göra och användes bara för att det är ett enkelt och välkänt spel för eleverna (ett sätt för mig att mjukstarta), sedan spelade vi "*först över*", därefter spelades "*först över med kungarna*" och även "*bonde schack*". (se sidan 10)

Jag har inte ställt kravet att det ska vara helt tyst i klassrummet (schacksalen) eftersom de måste kunna be och få hjälp. Men jag har ställt kravet att det ska vara lugn och fin stämning.

Resultat och diskussion

Studiens resultat har sammanställts i tabellen (Tabell 1). Som det framgår av tabellen hade majoriteten av barnen positiva upplevelser vid båda tillfällena. När det gäller schackspelandets rolighet visade det sig att det var högt vid båda tillfällena. Enligt de flesta respondenter var det lätt att spela schack. Även schackspelandets popularitet visade sig vara högt. En stor majoritet av de tillfrågade ville spela schack även på fritiden.

Tabell 1: Sammanställning av studiens resultat

	F1			F2			F3			F4		
	Upplevelsen av inläring			Graden av nöje			Graden av utmaning			Viljan att spela Schack på fritid		
	Hög	Måttlig	Låg	Hög	Måttlig	Låg	Lätt	Ganska lätt	Svår	Ja	Nej	Vet ej
T ₁	14	2	0	14	2	0	11	3	2	12	3	1
T ₂	14	2	0	15	1	0	13	3	0	14	1	1

Tre begrepp har varit centrala i denna studie: Elevernas självförtroende, glädje och koncentration. Det var alltså de här effekterna jag ville undersöka om schackspelande har på barn och i så fall till vilken grad. Men jag har inte format frågorna på det sättet som jag skulle kunna få direkt svar på dem. Dessa begrepp finns inte med i formuleringarna när eleverna svarade på dem. Anledningen till detta var att jag ville anpassa frågorna efter deras nivå så att de på ett enklare och mer konkret sätt kunna förstå och svara.

Det finns några svårigheter med att få riktiga svar på min frågeställning eller rättare sagt har jag svårighet med att dra slutsatser av respondenternas svar. För det första hade jag börjat spela schack med de här eleverna ett tag innan jag bestämde mig för den här undersökningen. Att antalet elever med hög grad av nöje (F2) var stort redan vid T₁ kan bero på att de hade hunnit bekanta sig med spelet innan jag intervjuade dem och därför kan jag inte göra en riktig jämförelse mellan tiden innan och efter de tio tillfällena. Detta är en fråga som jag tänker på nu i efterhand. Kanske om jag hade intervjuat dem vid allra första lektionstillfället och jämfört svaren med den tionde gången hade jag fått ett annat resultat. Kanske hade det visat sig att elevernas positiva upplevelser och glädje samt deras självförtroende ökades betydligt mer i takt med inläringen av schack.

Två pojkar kunde spela schack nästan självständigt. Samtliga flickor hade inte spelat schack tidigare och resten påstod att de någon gång hade spelat. De låg på olika nivåer, några kunde namnet på pjäserna, några visste även hur pjäserna flyttas eller trodde att de kunde det och ville spela med alla pjäser från början. Jag brukar säga så: *"Först spelar ni som jag säger sedan spelar ni som ni vill"*. Jag har förvånats över det stora intresse såväl flickor som pojkar visat för schackspel. De kom som glada och förväntansfulla individer till klassrummet där jag hade förberett för lektionen genom att möblera om rummet och hänga upp det stora demonstrationsbrädet. I rummet brukar även finnas en stor bild av ett schackspel uppsatt på väggen. Bilden visar tydligt pjäserna, pjäsernas namn och den riktning som pjäserna flyttar. Eleverna ville sätta igång och spela så fort de satte sig men jag brukade vänta med att dela ut schackspelen för att kunna fånga upp deras uppmärksamhet på det stora brädet först.

Mitt intryck var att eleverna oavsett vilken förkunskap de hade, hade en positiv inställning inför schackspel från början vilket ökades ju längre vi spelade. Man skulle kunna dra slutsatsen att eleverna redan från början var positivt inställda inför schackspel eftersom de väldigt tydligt visade intresse och att intresset ökades mer efter 10 gånger. Men jag vill ändå understryka att resultatet skulle ha påverkats om de inte hade spelat *med mig* innan när de svarade på enkäterna.

Jag ser nu i efterhand att jag inte kan mäta elevernas självförtroende. Glädje och självförtroende är känslor och tillstånd som man kan iaktta hos andra. Det kan man se när man observerar eleverna men det är väldigt svårt att bevisa det. Och även om det skulle vara möjligt att hitta instrument för att bevisa det så tar det längre tid och ryms inte i denna studie. Här vill jag luta mig mot många forskningar som har gjorts som på ett vetenskapligt sätt bevisar effekten av schackträningen på yngre elevernas självförtroende.

"All forskning tyder på att det finns två stora fördelar med schack. Den ena är den intellektuella biten, att du tränar din koncentrationsförmåga och ditt logiska tänkande. Men den riktigt fina biten handlar om det sociala, att det är ett gränsöverskridande spel som alla kan vara med i. Det spelar ingen roll hur gammal du är, om du är kille eller tjej, om du kan svenska, är sent fysiskt utvecklad eller vilken social status du har i gruppen. Barnens drag på brädet är det enda som betyder något. På det sättet är schack integrerande och ger barnen självförtroende" (Tidningen Skolvärlden, artikeln: Schack får eleverna att tanketräna, Jakob Hydén, 31/8-2015)

"En av de viktigaste poängerna med schack är att man tränar sig på att tänka. För de yngre barnen kan det vara oerhört viktigt att uppleva att de kan räkna ut saker, se framåt, göra egna bedömningar och avvägningar och fatta beslut. Det är bra för självförtroendet och självbilden, säger Lars Holmstrand, professor i pedagogik på Linnéuniversitetet i Växjö." (Tidningen Skolvärlden, artikeln: Schack får eleverna att tanketräna, Jakob Hydén 31/8-2015)

Att många inte kunde spela men var positiva till spelet och visade glädje, kan kanske bevisa att barn är nyfikna och *vill* tillägna sig nya kunskaper speciellt om inläringen sker i lekens form. *"Läraren i förskoleklassen möter nyfikna sexåringar med olika erfarenheter, redo att ta sig an nya kunskaper."* (Skolverket 2014: Förskoleklassen – uppdrag, innehåll och kvalitet).

Glädjen och den positiva känslan kan också i allra högsta grad bero på gemenskapen de kände.

Svaren på råga 3, schackspelets svårighetsgrad eller graden av utmaning gör mig fundersam om mina sexåringar har förstått meningen med frågan. 11 av 16 har svarat *"lätt"* vilket inte stämmer med mina iakttagelser. Det fanns olika nivåer på barns kunskaper och färdigheter i schack. En del var vana att spela mer än andra. Två pojkar hade tidigare gått på schack kurs. En del hade spelat lite och var ivriga att spela mer vid dessa tillfällen men de var fortfarande mycket osäkra om hur pjäserna flyttar. Det fanns de som var försiktiga och de som vågade mer. Det fanns också de som inte hade spelat schack tidigare och kunde ingenting i början. Därför kan elevernas svar inte stämma med verkligheten.

Nästa gång när jag gör en sådan undersökning kommer jag att ställa väldigt konkreta frågor som: *Vad pjäserna heter, hur de flyttar, pjäsernas värde och hur man vinner.* Jag tror att då kommer jag att få en uppfattning om vad de kan och hur lätt/ svårt de har.

Här vill jag nämna några andra utmaningar som jag hade: Det enda tid som jag fick för den här verksamheten var eftermiddag mellan 15.30 och 16.30. En del elever hade redan gått hem, några gick under aktiviteten (lektionen) och jag kunde aldrig räkna med att antalet elever skulle vara jämnt vare sig när vi startade eller efteråt. En del hann inte starta spelet innan de måste gå hem. Som lärare kunde jag inte sätta mig och spela med en elev eftersom jag måste gå runt och se hur det går för andra och hjälpa de som behövde. Jag hittade lite olika lösningar beroende av vilka elever som blev ensamma. Ibland lät jag en elev sätta sig hos de som behövde hjälp och hjälpa dem och ibland kom jag med förslaget att två elever skulle spela mot en. Vid de senaste tillfällena lät jag den ensamma eleven spela med mig på det stora demonstrationsbrädet. Jag gjorde detta för att jag själv ändå skulle kunna vara lite mer rörlig och gå runt ibland och hjälpa de som behövde även om jag höll på att spela. På det viset kunde även andra eleverna se brädet och komma med förslag för att hjälpa sin kamrat vilket de gjorde.

Enligt läroplanen ska undervisningen uppmuntra och utmana eleverna att pröva egna och andras idéer, lösa problem och omsätta idéerna i handling. Därigenom ska eleverna ges möjlighet att utveckla kreativitet, nyfikenhet och tilltro till sin egen förmåga (Skolverket 2014: Förskoleklassen – uppdrag, innehåll och kvalitet).

”Vidare visar forskningen att en god undervisning kännetecknas av kollektivt lärande i en kommunikativ lärandemiljö där eleverna lär av varandra. Det är därför viktigt att läraren kan stödja interaktion och även hantera lärandeuppgifter i grupp.” (Skolverket 2014: Förskoleklassen – uppdrag, innehåll och kvalitet).

Men som jag tidigare nämnde var intresset redan från början stort bland de där sexåringarna. Redan vid första tillfällena kunde jag se att även efter lektionen ville de flesta fortsätta att spela ända tills de gick hem.

Mina observationer visade tydligt att barnen kunde syssla med schack en bra stund (ungefär en timme). Trots att det aldrig var helt tyst i rummet så visade de tydligt att de var engagerade. Många sexåringar har svårt att tänka, testa, experimentera, få idéer och sätta dem i handling utan att prata. Pratat behöver inte alltid vara riktat mot någon, det behöver inte heller vara ett riktigt samtal alla gånger när de pratar. De tänker högt. Ibland uppkom intressanta diskussioner mellan elever under spelet. Det hände också ibland att någon tog en liten paus för att gå runt och se hur de andra hade och vem av dem som ledde. Jag lät dem att göra det så länge som de inte störde andra och först efter när de har frågat och fått tillåtelsen. Det kunde komma en och annan kommentar ibland eller förslag på drag när de uppmärksammade varandras spel. Men jag hade redan gjort klart för alla vilka regler som gällde. Bara om kompisarna behöver hjälp eller tillåter kommentar och förslag, får man göra det, brukade jag säga.

Som jag tidigare nämnde formade jag mina frågor efter elevernas ålder och förmåga för att få svar på mina frågor. Som exempel finns inte ordet *”koncentration”* i mina formuleringar. Frågan är om jag verkligen behövde göra denna anpassning. Vi pedagoger använder ordet koncentration väldigt flitigt i många andra sammanhang med elever, i samtal med dem till exempel, under vardagen när vi vill att de ska lyssna på andra som har ordet eller när dem förväntas göra en uppgift som kräver koncentration. Varför undanbett jag detta ord i intervjun med eleverna? Jag kunde ha frågat hur länge de själva trodde att kunna sitta och spela. Frågan kunde användas igen efter några gånger och även vid sista gången. Man skulle också kunna

göra barnen uppmärksamma på någonting väldigt viktigt som de höll på att träna, nämligen koncentration.

Även om jag starkt tror på forskning som visar effekten av schackspelande på koncentrationsförmåga så kan jag inte heller komma till samma resultat genom denna studie. Som sagts visade mina observationer att eleverna var koncentrerade när de spelade men om aktiviteten i sig har påverkat deras koncentration generellt är svårt att bevisa. Själva svårigheten med att dra slutsatser ligger i att jag saknade instrument för att på ett konkret sätt mäta koncentrationen och uthålligheten hos dem för att kunna bevisa det? Jag kunde ha antecknat tiden som de satt och spelade vid första tillfället, vid andra, tredje, osv för att ha något konkret instrument att göra jämförelser. Det tänker jag på nu i efterhand.

Det jag med all säkerhet kan säga är att det finns ett stort intresse bland barnen att spela schack både inomhus och utomhus. Många av de som jag undervisar (verksamheten fortsätter) väljer att spela schack både på fritids och vid andra tillfällen när det erbjuds (Se även tabell 1).

För att få bättre resultat av undervisningen ska jag se till att tiden blir tidigare på dagen för då kan jag organisera eleverna på det sätt som gör att jag alltid har jämnt antal.

Jag kommer att använda mig av de värdefulla erfarenheterna under detta projektarbete för att göra nya studier.:-

Referens:

(Skolverket 2014: Förskoleklassen – uppdrag, innehåll och kvalitet).

(kompendiet Från Krigsövning till folkkär hjärngymna, Jesper Hall, SVD 16 maj, 2014)

(Tidningen Skolvärlden, artikeln: Schack får eleverna att tanketräna, Jakob Hydén, 31/8-2015) Boken Schackma Gandhi får en idé, Jesper Hall

Anteckningar:

”Fyra i rad” är ett populärt spel som består av ett bräde med 16 rutor i samt 8 pjäser. Två spelare delar på pjäserna, d.v.s. 4 var. Den spelare som lyckas först att placera sina fyra pjäser i rad (horisontellt, lodrätt eller diagonalt) vinner spelet. Eftersom barnen fick spela detta spel på schackbräde och med schackpjäser istället för det originella spelet, så använde de 8 bönder, 4 vita och 4 svarta. Detta gjorde jag för att barnen skulle få känna på pjäserna, bli uppmärksamma på schackbrädet och spela något som de redan kunde. (lite mjukstart).

”först över”, ”först över med kungarna” och ”bonde schack” är däremot de första stegen av själva schackundervisningen enligt materialen som jag hade fått på kursen, och fungerar som enkla och tydliga inlärningsmetoder för att flytta på pjäser.

(När man spelar ”först över” spelar man bara med bönderna. Man ställer upp bönderna precis som i vanlig schack Sedan gör svart och vit vartannat drag. Den vinner som kommer först över med en bonde till andra sidan av brädet. Bönderna går precis som i vanlig schack. Vinnaren är den som lyckas först att gå med sin bonde till andra sidan av schackbrädet, d.v.s. på motståndarens sida. Sättet att ställa bönderna och flytta på dem är detsamma som i vanligt schackspel.)¹

(När man spelar ”först över med kungarna på brädet” spelar man med bönderna och kungarna. Den vinner som kommer över med en bonde eller sin kung till andra sidan, eller om man tar motståndarens kung.)²

(Vid ”bonde schack” ställer man upp pjäserna precis som när man spelar ”först över med kungarna på brädet”, men man vinner bara om man tar motståndarens kung. Om en bonde kommer till sista raden förvandlas den till ett torn.)³

^{1,2,3}: ”Schackinstruktion- termin 1, Schack i skolan, Sveriges Schackförbund”